

ALKOTÓMŰHELY

BETEGH MIKLÓS

A GYÁVASÁG SZÍNHÁZA

NINCS ÚJ A NAP ALATT

Idestova tíz esztendeje, vagyis amióta hathatósabban érezhető a színházi válság hazánkban, élénk vita folyik az értelmiségiek (meg a kevésbé értelmeseek) körében arról, mit kellene tennünk, hogy visszacsalogassuk a hívőket Thalia templomába. Ez az eszmecsere különösen tavaly vált hevessé, amikor az V. BITEF résztvevői valóságos (és tetteleges) forradalmi hangulatot teremtettek a belgrádi Atelje 212 nézőterén különféle »avantgardista« mutatványaikkal. Sajnos, csak azt sikerült bebizonyítaniuk, hogy semmi sem új a nap alatt, mert mindazt, amit ott rőfögve, hörögve, meztelenkedve és ugrabugrálva produkáltak, a színházművészet kétezer éves története folyamán már nem egyszer bemutatták. A közönség — néhány parvenü sznobot kivéve, akik mindenre, amit ők még nem láttak, rögtön ráütik a zsenialitás bélyegét — egyhangúlag úgy nyilatkozott, hogy sem az »erőszak színháza«, sem a meztelenség, sem a sokféle »avantgardista« hűhó nem nyújtott számára tartósabb, felvillanyozó élményt, s ezért ismételten az őszinte és angazsált költői szó mellett tette le a garast.

Ez az anket, amelyben »a modern idők idegölő és türelemfosztó nyűge által elgyötört és elidegenült emberek« vettek részt, vagyis azok, akikre az úgynevezett modern színház apostolai hivatkoznak fércműveik műsorra tűzésének igazolásaként, reaffirmálta azt a tételt, amely kétezer évvel ezelőtt életre hívta a színházat mint a költő mondanivalójának tolmácsát koráról és kora társadalmáról. A színházművészet megszületését nem a véletlen, hanem az immár erjedőben levő társadalmi ellentmondások idézték elő az ókori Görögországban és a színpad azóta is a századok életének tükre, az emberiség sorsa felett elmélyülő írók mondanivalójának szószéke maradt. Az angazsált gondolat szónoki emelvénye.*

* Persze, nem a sztálinista, illetve zsdanovi értelemben vett, pragmatiztikus, tehát a napi politika érdekeit kiszolgáló angazsáltságát!

Hogy később, a középkorban, az egyház szellemi egyeduralma idején, megszűnt ezt a célt szolgálni, és hogy a társadalmilag elkötelezett mondanivaló helyébe a vallásos misztériumdrámák és a passiójátékok léptek, annak okát nem a színházművészet lényegéről szóló tézisének tarthatatlanságában kell keresni, hanem abban, hogy a pontifex maximus szellemi diktatúrája pontosan olyan volt akkoriban, mint hatszáz-hétszáz évvel később Sztáliné.

A hasonlat egyébként igen tanulságos.

Az egyház szándékát, hogy megtorpantssa az emberi gondolatot és örök időkre tartósítsa az »egyetlen igaz hit« uralmát, megghiúsította a haladás dialektikája és az újkor hajnalán, a városi polgárság izmosodásának előjeleként, a piactereken rögtönzött dobogókról ismét a kor problémáit feszegető replikák szólaltak meg. Maró gúnnyal feltöltött élceivel, a commedia dell' arte szétfeszítette a szabadon szárnyaló gondolatot megbéklyózó vaskalaposságot és ismét megnyitotta az igazi színház kapuit a kor jelenségei iránt oly kiváló szenzibilitással rendelkező nagyok előtt.

E nagyok legnagyobbika, Shakespeare, mondta ki elsőnek azt az axiómaértékű gondolatot, hogy »a színjátszás fő feladata most és eleitől fogva az volt és az marad, hogy tükröt tartson mintegy a természetnek«...** — és ezzel a megfogalmazással, valamint művei mély, örök értékű angazsáltságával visszahelyezte a színjátszást az őt megillető helyre: a rangos művészetek sorába.

Az egyház szellemsatnyító diktatúrájának korszaka után fellélegezvéen, a reneszánsz költői szinte természetszerűen fordultak az antik korok művészei, az alkotó gondolat nagy példái felé, és hogy épp a művészetek legtömegesebb, leghathatósabb médiuma, a színpad által igyekeztek kifejezni magukat, ez is teljességgel érthető.

Shakespeare gondolatát Barácius Zoltán az Üzenet novemberi számában így parafrázálja: »A ma színháza nem lebeghet valóságunk felett. És itt megáll. Illetve, tovább megy, de téves úton, mert a kiutat a ma oly divatos, szemfényvesztő és mellébeszélő »avantgardizmus« meghonosításában keresi.

A tollforgató akkor válik íróvá, amikor a korával szembeni felelősségérzet vezérli tollát. Jól tudták ezt az igazi színpadi írók: Molière, Ibsen, Shaw, Krleža, Miller és a többiek. Patinás műveik ezért hatnak még ma is izgatóan, felvillanyozóan a színpadról. Jól tudták ők, hogy az igazi irodalom nem a szószövéis virtuózainak művésze, sem pedig a mellébeszélés zsonglőri furfangjaié, hanem a bátraké, akik sorsközösséget vállalva koruk igazságaival úgy írnak, ahogyan lelkiismeretük diktálja.

Az igazi színház, tehát, a bátrak színháza.

A gyávaság színháza nem színház.

** »The purpose of playing, whose end, both at the first and now, was and is, to hold the mirror up to nature« — Hamlet, III. 2.

Elismerem, hogy a tabukat ki kell irtani, ki kell úzni életünkéből.
Igenis, legyen meztelenség a színpadon!

De csak — amennyi kell.

Ha polgárjogot kapott a festészetben és a szobrászatban, legyen helye más művészetekben, tehát — a színpadon is.

De ne meztelenség a meztelenség kedvéért! Mert csaléteknek ez csak ideig-óráig lehet érdekes és főleg csak ott, ahol a kisvárosi, szemforgató álszemérmét még meg lehet hökkenteni vele. És azután?

Ma már úgy állunk, hogy a kamaszok sem fordulnak meg az újságosbódékban garmadával kirakott meztelenség láttán, és ha a dolog »előben« talán érdekesebb (mert hát, istenem, láthatjuk ennek vagy annak a »színésznőnek« a bájait! — bár az sem biztos, hogy ez túlságosan érdekes... És ha már vetkőzünk, hát vetkőzzünk egyenrangúan! — ami tiltakozásnak roppant hatásos, de nem mint az álerkölc elleni tiltakozás, hanem azok tiltakozása, akiknek még maradt némi kevés szépérzéke!...) — azt hiszem joggal állítom, hogy mégsem ez a színház legfontosabb feladata egy olyan korban, amilyenben ma élünk.

Azzal is eszmei közösséget mernék vállalni, hogy a jelenleg forgalomban levő szavakat le kell tiltani a színpadról, mert már elkoptak, mert nem mondanak semmit. De a mellébeszélő, »süket duma« ellen nem nyögésekkel, hörgésekkel és főleg nem hallgatással kell tiltakoznunk, hanem új szavakkal, — olyan szöveggel, amely mond is valamit!

De nem ezópusi állatmesékkel, szimbolikus és allegorikus, vagy a történelmi múltra ráfércelt időszerű replikákkal, hanem a kor egyenes és merész kipellengérezésével.

Mert az igazi színház a bátrak színháza.

Nem az erőszaké.

Azzal, hogy a nézőt püfölöm, még nem vágtam végig a társadalmi igazságtalanságokon.

Az egész színházi irodalom — a nagy írók művei — voltaképpen az »erőszak színházának« a legtisztább változata. De — mondanivalója is van! Az ógörög drámák, Shakespeare tragédiái, meg a többi annyi brutalitást tartalmaznak, annyi halott van bennük, hogy Hitchcock atyánk epeömlést kapna az irigységtől és láttukon. De ez nem öncélú öldöklés — hogy »a cselekmény mozgalmas legyen« —, hanem tiltakozás egy brutális kor erőszakossága ellen. A költő tart tükröt bennük kora elé. A modern »avantgardisták« pedig elhítetik a sznobokkal, hogy az »erőszak színházát« ők találták fel!

Mindez csak formai újítás, amely mögött nincs igazi mondanivaló. A szótár szerint az AVANTGARDISTA az élcspat tagja, vagyis olyanvalaki, aki »semmiféle tekintélyt nem tisztel«.

Kérek egy ilyen írórt.

Ma már történelmi anekdota az a homlokcsók, amelyet Jacques Offenbach kapott III. Napólentól. A pénzes nagypolgárság császára így

köszönte meg a pompás találmányt, az operettet, amelyből később a tömegek egyik ópiuma lett. Nem sok időbe tellett, és a látványos, vérpezsdítő muzsikával megtűzdelt, mellébeszélő vígjátékokat az egyre jobban forrongó Európától megriadt valamennyi császári és királyi birodalom átvette Párizstól. Oly bővöletesen el lehetett vele ringatni a tömegek társadalmi öntudatát, oly mesés szép megvilágításban tárta a »nép egyszerű gyermekei« élé a főurak világát!... És kacéran tudtukra adta, hogy ha jól viselkednek, számukra is nyitva áll ennek a világnak a kapuja. Mert a gróf elveszi a szegény parasztlányt, a királykisasszony pedig férjhez megy a kocsisához. Operettben minden lehetséges!

A való életben már kevésbé.

De ez a műfaj úgy meghonosodott ezen a vidéken, hogy a mai napig sem lehetett a gyökereit teljesen kicsupálni. A cs. és k. monarchia ezzel bódította el elnyomott népeit, a Horthy-rezsim pedig azokat, akik netán még emlékeztek a kommünre.

Kérek egy olyan író, aki nem dajkameséket ír, aki nem medvecukorral eteti a nézőt. Aki nem félti a bíorbársonnyal bevont karoszkékét, a jól fizetett szinekúráját. Aki mer írni. Akinek lelkiismerete van. Aki nemcsak a szavak zsonglőre, hanem mond is valamit.

Aki — író.

És a mellére fogom tűzni az avantgardista feliratot.

U.i.

Lehet, hogy vannak olyanok, akik az orgonaszó és a tömjénillat miatt járnak templomba. De az igazi hívők a hit szavát akarják hallani ott.

Thalia templomában sem lehet másmilyen a helyzet.

